

הרב דוד בן מאיר

לזרנו הציבורית של מו"ר הרצי"ה קוק זצ"ל.

כבוד מלכות

"ויד ד' היתה אל אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב" - רוח גבורה מן קדם ד', נתלבש כח לרוץ לפני המרכבה ברגליו שלא ילך אחאב יחידי, שחלק כבוד למלכות.

(מלכים א יח, חו ורש"י).

ומן רוח ד' אשר מלאה את אליהו כח לרוץ לפני אחאב, למד רבי יוחנן כלל שחולקים כבוד למלכות (מנחות צח). רבי יוחנן מתמיה "איכא סבי בבבלי" - היאך יתכן בחוץ לארץ? הרי נאמר "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ד' לאבותיכם לתת להם", ואריכות ימים היא, איפוא, בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ. אין בתמיהתו תמימות שלילית של העדר הכרת המציאות, אלא שלמות-תמימות של תורת ד' תמימה, ומתוכה הכרת המציאות הפנימית שהיא אמת נצחית. רבי יוחנן רואה את המציאות החיצונית אך רואה יותר מכך את עומק המציאות הפנימית האמתית האידיאלית כפי שהיא צריכה להיות, וכפי שהיא עתידה להיות, ובעצם גם בהווה היא המציאות האמתית, ומכוננת את מהלך מחשבותינו ומעשינו. דוקא רבי יוחנן, ראש הישיבה הגדול של ארץ ישראל, הוא יכול להתבונן ביחסו של אליהו לאחאב, למרות כל עניינו המורכב והמסובך של אחאב, אשר הכתוב מעיד עליו - "רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ד' אשר הסתה אותו איזבל אשתו", ומבעד לערפל הסובב את אחאב ותפקודו כמלך, רואה רבי יוחנן את המציאות הפנימית והערך הא-להי של מלכות ישראל, ואת הנחיצות הרוחנית והמוסרית לחלוק כבוד למלכות, אפילו תהא מלכות זו מלובשת בדמות כאחאב מלך ישראל. אין אפשרות לחלוק כבוד למלכות אלא על ידי חלוקת כבוד למלך עצמו, ואת זה עושה אליהו. לא מפני אימה - שהרי אחאב הוא לבד ואין אליהו מפחד מאחאב - אלא מפני הערך העצמי של חלוקת כבוד למלכות וביחוד מלכות ישראל. ולכן עם כל דברי הביקורת הקשים שבין אליהו ואחאב - "לא עכרתי את ישראל כי אם אתה ובית אביך בעזבכם את מצות ד' ותלך אחרי הבעלים" - ולמרות צויו של אליהו בשעת ההצלחה בהר הכרמל לתפוס ולהרוג את נביאי הבעל, וכל דברי הלעג שלו כלפיהם שם מקודם - למרות כל אלו אין אליהו לועג למלך ישראל בפני העם, ואף אינו מוכיחו. לא רק זה, אלא אף בהיותם לבד ואין איש עמהם, רץ אליהו, ברוח גבורה מלפני ד', שנותן את האישור הא-להי לערך מעשיו, וחולק כבוד למלכות מצד ערכה העצמי.

את אשר למדנו מרבי יוחנן, ראש הישיבה הגדול בארץ ישראל בדורו, למדנו גם אנתנו בדורנו מאת ראש הישיבה הגדול של ארץ ישראל מו"ר הר"ר צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל. בדברי רבינו זצ"ל, המובאים בספרו "להלכות ציבור", למדנו את היחס הזה למלכות, לממשלה, לכבד אותה מצד ערכה העצמי גם בזמן שיש

* הערת העורך: המאמר נכתב כשלושה מאמרים נפרדים, ונתאחד ע"י העורך. הכותרת הראשית למאמר היא מהעורך.

לנו ביקורת קשה על מעשיה, ולמרות הצורך להפנות אליה דברי ביקורת אלו. להלן כמה דוגמאות, אשר לאחר העיון בהם נראה את היחס העקרוני הזה למלכות ישראל המחודשת. יחס שהוא שניים שהם אחד. מצד אחד דברי ביקורת, לפעמים קשים מאוד, ומאידך דברים המגלים יחס חיובי וכבוד לממשלה. שני צדדים אלה משלימים הם זה את זה וכעין את אשר יאהב יוכיח.

א

לאחר הבחירות לכנסת בשנת תשל"ד, הכריזה ראש הממשלה דאז, מרת גולדה מאיר ז"ל, על כוונתה להקים ממשלה הנשענת על קואליציה שתמנה חמשים ושמונה חברי כנסת, ובתמיכה של רשימה ערבית הקרובה למערך. כנגד הרעיון של ממשלת מיעוט יצא רבינו זצ"ל בדברים ברורים ותקיפים:

חילול-השם, שאין כמוהו, לשם השם יתברך בורא העולם וקורא דורותיו ומציב גבולותיו גבולות עמיו ועם-חלקו, הוא הטראגי-קומדיה, של ביזוי עמנו ומדינתנו בהרכבת ממשלת מיעוט זו על מדינתנו. ו"אין מקיפין בחילול-השם". לרקבון אין תיקון ואין ריפוי ואין שכלול, בהצטרפות אליו חס ושלום, אלא בפסולו וביטולו היסודי והמוחלט, - ובהתחדשות בריאותית יסודית ושורשית.

(להלכות צבור עמ' מד)

ממשלת מיעוט היא "חלול שם שמים וחלול שם כבוד עם ישראל ומדינת ישראל" (שם, עמ' מד), ואי אפשר פשוט להצטרף אליה ולהפכה לממשלת רוב, אלא קודם צריך לבוא תיקון של עזיבה - התפטרות הממשלה - ואז סידור ממשלה מחדש. לאחר פרסום חלקי של דו"ח אגרנט ולחצים ציבוריים בעקבותיו, התפטרה ראש הממשלה, והוטל על מר יצחק רבין ז"ל להקים ממשלה חדשה. מר רבין פנה להקים קואליציה עם המפד"ל, אך זו נשארה נאמנה, באותה שעה, להוראת גדולי התורה, שלא להצטרף לממשלה חדשה בלי סידור ענין "מיהו יהודי", וסידור ענין תוקף העמדה על שלימות הארץ. לכן מר רבין ז"ל הקים בפועל ממשלת מיעוט של חמשים ושמונה חברי כנסת. (51 מערך, 4 ליברלים עצמאיים 31 ר"ץ) ובתמיכה של מפלגה ערבית. סך הכל ששים ואחד חברי כנסת. היחס של רבינו זצ"ל לממשלת מיעוט כבר ידוע. בנוסף לכך עכשיו עמד בראש הממשלה אדם - "שהוא התבטא ואמר שלא אכפת לו אם נצטרך להשיג אשרת מעבר למקומות שלנו מהגוים", אשר על זה הגיב רבינו זצ"ל:

כלפי זה אנו צריכים להודיע ולומר בפירוש: מה שלא איכפת לו - אין זה חשוב, דברים בטלים ומבוטלים; לכלל ישראל זה איכפת, לרבש"ע זה איכפת, לכולנו, לכל מיליוני היהודים זה אכפת... לכלל ישראל אין שום ענין בלא-אכפתיות של מאן דהוא - יהיה שר או שלא יהיה שר - שיאמר שלא אכפת לו איך הם סידורי הקרקעות של קדושת ארץ אבותינו.

(שם, עמ' רכו)

כמובן שרבינו זצ"ל התנגד להצטרפות המפד"ל לממשלה כזאת. ביי"ט אלול תשל"ד, לאחר שפורסם שנתחדשו המגעים לצירוף המפד"ל לממשלה הקיימת, פרסם רבינו זצ"ל קריאת אזהרה למפד"ל לבל תצטרף לממשלה, אלא אם כן יש "עמידה מוחלטת ואיתנה בשלילת כל ויתור שהוא על איזה חלק של ארץ חיינו זאת" (שם, עמ' מד). כאשר למרות דברים אלו הצטרפה המפד"ל לממשלה במרחשון

תשליה, פרסם רבינו זצ"ל דברי ביקורת חריפים על המפד"ל ופרישה ממנה (שם, עמ' נו כרוז ג), ודברי שבח לאותם חברי כנסת מתוך המפד"ל שלא הצטרפו לקואליציה (שם, שם כרוז ג). היחס לממשלה (ולחברי המפד"ל שהצטרפו אליה) לא השתנה כפי שהתפרסם בכ"ב סיון תשליה - "הם (המפד"ל) נכנסו ונצטרפו אל הממשלה הזאת, שלא כתורה ושלא בצדק, והם שותפים ואחראים לדברי עברה של הממשלה הזאת וחולשותיה..." (שם, עמ' סו).

אמנם באותם חודשים גלתה הממשלה אומץ מסויים כלפי הלחץ האמריקאי לנסיגה חלקית בסיני, עמידה שגרמה ללחצים מחודשים והכרזה של "הערכה מחודשת" של ישראל מצד האמריקאים, אך הממשלה לא עמדה בלחצים לזמן ארוך. ב"ב מנחם-אב תשליה, ישבה הממשלה ודנה בנושא המו"מ עם מצרים בתיווך אמריקאי. אל ישיבת הממשלה שלח רבינו זצ"ל מכתב, וכן מסר את המכתב לפרסום בעיתונות. המכתב פותח כדלהלן:

ערת השלום והברכה, אל כבוד ראש הממשלה מר יצחק רבין.

כבודך הוא כבודנו, כבוד עמנו וארצנו. לא היתה לך שום רשות להשפיל ולבזות את עצמך ואותנו להיגרר ולהימשך לפי חלילו של אותו המומר, הנבזה, העוכר ישראל, אשר ברדת הקריירה שלו הוא צריך לך, ולא אתה ואנחנו צריכים לו. אנא החזק עצמך ואל תעשה עצמך ואותנו - אחרי שזכינו ב"ה לרוממות קרן כבוד ישראל - חלילה ללעג ולקלס.

(שם, עמ' סו-סז)

למרות שמר יצחק רבין ז"ל הקים ממשלת מיעוט, אשר אליה הצטרפה המפד"ל, ולמרות ביטוייו בעבר, ועמדתו הלא-איתנה ביחס לשלמות הארץ, מכל מקום כתב רבינו זצ"ל - "אל כבוד ראש הממשלה". נראה שיש ללמוד ממכתב זה שלש נקודות יסודיות:

- א. אמנם יתכן והממשלה אינה האידיאלית ואסור להצטרף אליה, ויכול להיות גם שהעומד בראשה אומר דברים שליכלל ישראל אין שום ענין בלא-אכפתיות" שלו ביחס ל"יסידורי הקרקעות של קדושת ארץ אבותינו", אבל למעשה, הוא העומד בראשות הממשלה בפועל, ולכן הלוא הוא הוא ראש הממשלה ולא אחר.
- ב. מתוך כך, הואיל והוא ראש הממשלה, כבודו הוא כבודנו. כמה פעמים רבינו זצ"ל כורך כבוד ישראל וכבוד ראש הממשלה זה בזה; "כבודך הוא כבודנו", "אתה ואנחנו". בפועל, כבוד ישראל וכבוד ראש ממשלתה ערבים זה בזה, עם כל דברי הביקורת החריפים שיש לומר. לשים את ראש הממשלה ללעג ולקלס, חלילה, הוא לשים אותנו, את מדינת ישראל, ללעג ולקלס, ח"ו.
- ג. למרות דברי הביקורת החריפים שבאו לפני כן ועוד יבואו אחרי כן, באותו רגע של עמידה יותר חזקה מצד הממשלה, בא רבינו זצ"ל לחזק את ראש הממשלה בעמידתו. ולמרות שעמידה זו כבר נחלשה במידה רבה, מכל מקום בא רבינו זצ"ל לבנותה מחדש ולחזקה.

בהמשך ימי כהונת הממשלה ההיא, חזר רבינו זצ"ל כמה וכמה פעמים במכתבים, ש"הכניסה לממשלה היא שלא מדעת התורה", ואף על פי כן תמיד היה יחס של כבוד מפני שהיא היא היתה ממשלת ישראל. לכן יכול היה רבינו זצ"ל לכתוב (במכתב פרטי מיום כ"ג מרחשון תשל"ו):

אין שום היתר להוציא משהו של ארץ ישראל מרשות ישראל אל רשות גוים... הכניסה לממשלה היא שלא מדעת התורה. אלא שעכשו יש בה תועלת של עיכוב כניסה לארץ למסיונרים-נצריים.

למרות התנגדותו של רבנו זצ"ל לחלקים מן המדיניות של הממשלה, מכל מקום היא היא ממשלת ישראל היחידה, ולכן יש להתייחס בכבוד, ואם יש אפשרות לשתף פעולה בנושא מסויים, הלא בודאי שיש לעשות כן למרות הביקורת עליה בנושאים אחרים. וכן אפשר למצוא מכתבים של רבנו זצ"ל אל שרי הממשלה:

שלום וברכה לך ידידי נכבדי הנעלה והמורם מר שמעון פרס שר בטחוננו
הממשלתי...

(מכתב מיום כ"ג שבט תשל"ו)

ורבנו זצ"ל כתב לו ישר כח על דברים חיוביים שאמר. הרי שרבנו זצ"ל התייחס אליו כשר הבטחון שלנו, של הממשלה שלנו, למרות דברי הביקורת הנוקבים שהיו לרבנו זצ"ל על הממשלה דאז. ושוב, אף על פי שכתב רבנו זצ"ל - "והנה לא פעם הודעת, כי עם אלה שהצטרפו אל הממשלה הזאת, שלא מדעת-תורה, אין לי כל מגע בענינים הכלליים" (מכתב מיום כ"ב אדר-ראשון תשל"ו), יחד עם זאת היה יכול לכתוב גם - "לכבוד ידידי נכבדי הנעלה הדגול המורם פאר ישראל מר שמעון פרס שר בטחוננו במדינתנו", ולחזק אותו ולקרוא לו "להוסיף אמן!" (מכתב מיום י"ד אייר תשל"ו). הרי שרבנו זצ"ל לא התעלם למעשה מן הממשלה, חס וחלילה, כאילו אין ממשלה. אלא יש ממשלה, גם אם אין מסכימים עם כל מעשיה, מכל מקום היא הממשלה שלנו, של מדינתנו, ובכל מקום שאפשר לחזק או להשתתף יש לעשות כן, מתוך שותפות גמורה ואחדות ואהבה שלימה.

כאשר נבחר מר שמעון פרס להיות ראש הממשלה, כתב לו רבנו זצ"ל מכתב ברכה:

לכבוד ידידי ונכבדי הנעלה והמורם מר שמעון פרס ראש ממשלתנו, מזל טוב וסימן טוב, לכבודך ולכולנו...

- כי כבוד ראש הממשלה הוא כבודנו. למרות שרבנו זצ"ל ידע שראש הממשלה אינו מושלם לפי דעתו, מכל מקום רבנו זצ"ל כתב לו בכבוד גדול והוסיף לבטא "את אמון תקותי ובטחוני בכל תקף חסן עמדתך, על מלוא שלמותה של ארץ חיינו כולה..." (מכתב מיום כ"ג ניסן תשל"ז). יש כאן מכתב ברכה לאדם המורם מעם להיות ראש ממשלתנו, יחד עם דברי חיזוק והבעת תקווה שיחזיק עמדה תקיפה למען שלימות ארצנו, וכל זה למרות שרבנו זצ"ל התייחס בביקורת קשה להרכב הממשלתי ההוא.

כלל גדול נוסף כתב לנו רבנו זצ"ל בענין אמירת ביקורת על הממשלה ובכלל:

הסתייגותי מן אותם שנצטרפו אל הממשלה הזאת שלא מדעת תורה - ידועה וברורה... יש אזהרה בשם הגאון [מיוילנא] ביחס למצות תוכית, שלא לבוא מזה למצב של כעס, - ועל אחת כמה וכמה של שנאה חס ושלום.

(מכתב מיום ג' שבט תשל"ו)

גם אם יש צורך לומר דברי תוכחה, מותר לומר דברי ביקורת רק אם האומר בטוח בעצמו שלא יגיע מתוך כך לכעס או שנאה. מי שיכול להגיע לידי כעס או

שנאה ח"ו, אסור לו להתחיל בכלל בענייני ביקורת על אדם סתם ועל אחת כמה וכמה על ממשלת ישראל, שאנו חייבים בכבודה בכל מצב.

ב

בסיון תשל"ז קמה ממשלה חדשה בישראל בראשות מר מנחם בגין ז"ל. ממשלה זו היתה לכאורה יותר מלאה בהכרת ערך שלימות ארצנו. אך למרות זאת, בטבת תשל"ח, הובאה לכנסת, על ידי הממשלה, הצעת-תכנית לשלום, שכללה "הפקרת סיני ואדמותיו לרשות נכרים", ו"סידור אוטונומיה-אנטומיה בעצם חיוניותה של ארץ-חיינו נחלת אבותינו" (להלכות צבור, עמ' קכח). רבינו זצ"ל פרסם דעתו נגד הפקרה של אדמת סיני ונגד החלשת רבונותנו בארצנו על ידי הנהגת אוטונומיה (שם, עמ' קכב-קכח). כמו כן התבטא רבינו זצ"ל בחריפות נגד צמצום ההתיישבות ביהודה ושומרון.

ממשלה יהודית שהיא עושה ליהודים בארץ-חיייהם הגבלת תחום-מושב, חלילה... צריך כירור מרובה על אמתת ערכה וזכותה.

(שם עמ' קכט')

אך יחד עם דברים אלו האחרונים, שנכתבו בכ"ח שבט תשל"ח, כאשר שר החוץ של אז, מר משה דיין ז"ל, התבטא בפומבי בחו"ל, שישראל לעולם לא תסכים להחזרת יהודה ושומרון לריבונות זרה, וכי יש זכות עקרונית ליהודים להתיישב בארץ ישראל - שלח רבינו זצ"ל ופרסם דברי ברכה ועידוד על דבריו, ביום ג' אדר ראשון תשל"ח. מצד אחד כותב רבינו זצ"ל נגד ממשלה שרוצה להגביל את ההתיישבות ולמסור את סיני לרשות נכרים, אמנם כעבור ימים מספר כותב רבינו דברי שבח לשר בכיר באותה ממשלה, כאשר אמר דברים נכונים וטובים. מיד לאחר מכן, החל מו' אדר ראשון, יש כמה כרוזים עיוניים-עקרוניים בעניין שלימות ארצנו ושליטתנו העצמאית על כל מלוא רוחב ארצנו (שם, עמ' קלב-קלד). ניתן לסכם: בכרוזים מספר קל"ז-קמ"א יש ביקורת סמויה וגלויה על מגמת הממשלה לנסיגה מסיני והנהגת אוטונומיה. בכרוזים ק"מ-קמ"א יש דברים תקיפים וביקורת קשה על הממשלה. כרוז קמ"ד - באמצע המאמץ ההסברתי - דברי שבח לשר החוץ. ושוב בכרוזים קמ"ה-קמ"ט בירורים עיוניים עקרוניים בענין נצח הקשר שבין העם והארץ. ואז בו' אדר ב', בעקבות מבצע ליטני, כותב רבינו זצ"ל דברי שבח גדולים לממשלה על דבר חיובי שהיא עושה בתחום אחר:

...להדרת כבוד יידי הנעלה הדגול המורס מחמדי ומחמד כל ישראל

מר מנחם בגין ראש ממשלתנו שליט"א.

1. רבנו זצ"ל כתב באותו היום לראש הממשלה: "כל השלום והברכה העוז וההדר לכבוד יידי נכבדי הנעלה המורס הדגול ראש הממשלה מר מנחם בגין.

הנני מציא בזה אל הדרת כבודך את דברי תגובתי המחויבים ונאדרים-בקודש ביחס אל העלאה-על-הדעת צמצומים והגבלות בעבודת התישביותינו...למלוא רוחב ארצנו כולה..." הרי רבנו זצ"ל, למרות החריפות של דברי הביקורת, כתב והתייחס בכבוד גדול לראש הממשלה. על אף שכתב שיש צורך בכירור ערכה של הממשלה, מכל מקום בודאי היא נשארה הממשלה שלנו בפועל וצריך להתייחס בהתאם.

הלא כל עצמותי תאמרנה רננת כל ישראל בהתקדש שם א-להי ישענו וצור
צבאותינו, בהתקיים בהופעת הארת פארך חזון ישעיהו בסיום פרקו
העשירי כי הלכנוך באדיר יפול...

(שם, עמ' קלו)

רבינו זצ"ל משבח את הממשלה והעומד בראשה ואת ראש הצבא (שם, עמ' קלז) על
דברי העוז והאומץ שעושים. אמנם אין כאן ויתור על דברי הביקורת בתחומים
אחרים, כפי שרבינו זצ"ל רמז בסוף מכתבו לראש הממשלה:

נאמן יקרך בלב-ונפש בתוחלת הזדרזות ריבוי התנחלויותינו במלא רחב
ארצנו.

(שם, שם)

אם כן, ראינו דוגמא נוספת של הנהגת רבינו זצ"ל, שיחד עם מערכת הסברה
ודברי התקפה נגד הדברים השליליים שעושה הממשלה, מכל מקום אין זה מונע
התייחסות חיובית פומבית, ועידוד לאותה הממשלה, ביחס לדברים החיוביים
שהיא עושה.

ג

לאחר פרסום הסכמי קמפ-דיוויד פרסם רבינו זצ"ל כרוז (שם, קסב):

לתשובת הרכים והצבור... הממשלה היא בשכיל העם ולא העם בשכיל
הממשלה...

וכמובן יצא נגד הפקרת ארץ ישראל הכלולה בהסכם.
לקראת הדיונים המתקדמים לפני חתימת הסכם השלום עם מצרים אף החריו
רבינו זצ"ל את דבריו וכתב (שם, קשא):

מחאת כל דורותינו העוברים והעתידים נגד הבגידה הממשלתית דהאינא.

ובזמן החתימה כתב רבינו זצ"ל (שם, קנד):

לדראון עולם בדברי ימי ישראל ונצחו יעמדו כל מי שיש לו יד ושייכות
למיעוט תקפה של שליטתנו המוחלטת על זו ארצנו ארץ ישראל...

אמנם, כאשר קבוצת "הנשים הצדקניות מחבבות הארץ הקדושה בתוככי קרית-
ארבע חברון עיר-אבותינו ת"ו" (שם, קנח), תפסו מקום בתוככי העיר חברון, ושר
בממשלה הביע את תמיכתו בהן ובזכות ליהודים לשבת בעיר חברון, כתב לו
רבינו זצ"ל ברכה (שם, ענד קפ):

לכבוד ידידי הנעלה ורב-פעלים מר אריאל שרון,

ככל לבכי ונפשי הנני כזה להביע למעלת יקרך את אמתת תודותי על זו
תפיסת עמדתו הנאדרת בענין תקפה של החזקת היישוב וקביעותו
המוחלטת בעה"ק נחלת אבותינו קרית-ארבע-חברון.

למרות היותו שר בממשלה הנ"ל שחתמה על מסירת סיני לרשות נכרי, ולמרות
שמחאת רבינו זצ"ל תופיע שוב ושוב בכתובים (לדוגמא: שם, עמ' קפה).

ובהמשך, כאשר ממשלה זו שלחה מטוסים להפציץ את הכור האטומי של
עיראק, שלח רבינו זצ"ל מכתב (שם, ענד קצ):

לענין פיצוצנו הכור האטומי של עיראק נתקיים הפסוק בתורה (דברים לג, כט) - "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בך מגן עורך ואשר חרב גאותך ויכחשו אויביך לך ואתה על כמותימו תדרוך".

ומכתב שבח ושמחה זה מופיע צמוד למכתב נוסף שנכתב:

לכבוד ראש ממשלתנו מר מנחם בגין שליט"א.

נרעשתי ונודעזעתי לשמוע על העובדה של עקירת ישובים מארץ חיינו כדי למסרם לרשות נכרית המצרית...

ד

הימים ימי המאבק נגד הנסיגה בסיני. רבינו זצ"ל כותב מכתבים לעודד את הפעילים "המתאמצים לעזור ולסייע להתרחבות יישובנו במרחב סיני ואגפיה" (שם, קצג), אך אין זה מונע מרבינו זצ"ל לכתוב באותה התקופה עצמה (שם, עמ' קצד) :

לכבוד ראש ממשלתנו היקר והנעלה

מר מנחם בגין שליט"א .

מקרב כל המית לכבי ונפשי הנני בזה מכיע שמחת לכבי ושמחת כל ישראל לחזרת כל בריאותו השלימה לאורך ימים טובים ונעימים בע"ה.

בברכת כהן לשלמותה הגדולה של כל ארץ-חיינו.

הרי למרות שראש הממשלה חתם על הסכם בנלאומי המחייב את ישראל למסור את סיני לרשות נכרית-מצרית, ולמרות שראש הממשלה לא חזר בו, ולמרות שרבינו זצ"ל יצא בחריפות נגד ההפקרה הממשלתית הזאת של חלק מארץ ישראל - למרות כל אלה לא נמנע רבינו זצ"ל מלהתייחס תמיד בכבוד לראש הממשלה, לברכו על דברים חיוביים ולשמוח ברפואתו, ואף לשלוח לו את ברכתו - עם הרמו של דברי ביקורת שלא חזר בהם רבינו זצ"ל (ולכן רומז לו "לשלמותה הגדולה של כל ארץ-חיינו"). נשאר יחס של כבוד גדול לראש הממשלה בהיותו ראש ממשלתנו, הממשלה שלנו, של מדינת ישראל.

אם כן, ראינו כמה דוגמאות מדרכי רבינו זצ"ל, שיחד עם דברי הביקורת המחוייבים על דברי חולשה של ממשלות - יחד עם זה יכול היה רבינו זצ"ל לשבח ממשלה על דברים טובים שהיא עושה, ולהתייחס בכבוד לראש הממשלה בהיות כבודו - כבודו של כל ישראל. אין סתירה כלל בין שבח הטוב וגנות הרע באותה ממשלה גופא, ומעל לכל - היחס לממשלה כדבר כללי שמתגלה בו כבוד ישראל.

לפיכך צריך שיאמר מכאן ברור בכל התוקף והעוז והאומץ, כי דוקא מתוך כל מלוא אמונתנו ודבקותנו בענין הא-להי של מדינת ישראל וממשלת ישראל, מתוך ידיעתנו והכרתנו הנאמנה בראיית אמת את יד ד' הנטויה עלינו כהופעת הקץ המגולה... לתפארת תקומתה של האומה

הישראלית ורכונותה הממשלתית בארץ חייה, - דוקא מתוך כך מתגלה כל גדלו של החיוב אשר עלינו לעמוד על גאולתנו ופדות נפשנו...

(לנתיבות ישראל א' עמ' רלט)

יהי רצון שנלמד ונלך בדרכי רבינו זצ"ל כדרכם של הצדיקים הטהורים להוסיף אור ואמונה, וכן כל דברי הביקורת יהיו בבחינת תוספת ויתרון האור מתוך החושך בבי"א.

בשם כל ישראל

בראשית דרכו הציבורית של רבינו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, כבר במאמריו הראשונים שהופיעו בדפוס, בשנת תרע"ג, גילה רבינו זצ"ל את היסוד הכללי של אמונת עתנו. השאיפה לכל התורה כולה, כל העם כולו, כל הארץ כולה, היא היוצאת אל הפועל במהלך התחייה שלנו. הגאולה והתחייה היא של כל העם הישראלי. מכאן בא הצורך של הקשר אל כל העם כולו, והבנת הגוונים השונים והמפלגות השונות שבתוכו, כל אחד ואחד לפי ערכו ומקומו בתוך כלל ישראל. הענין הכללי הוא המעיד על הערך האמיתי של תנועות התחיה, מחיבת ציון ועד הציונות. וכדברי הגאון ר' יהושע ז"ל מקוטנא, בעל "ישועות מלכו"

(חיד"ט סי' טו) :

ואין ספק שהיא מצוה גדולה, כי הקיבוץ הוא אתחלתא דגאולה - וכפרט עתה שראינו התשוקה הגדולה, הן באנשים פחותי ערך, הן בכינונים, הן בישרים בלבותם, קרוב לודאי שנתנוצץ רוח הגאולה?²

דברים אלו, שהביא רבינו ז"ל בפתיחה לספרו "לנתיבות ישראל", מקבלים את צורתם בדברי רבינו ז"ל במאמר "על הפרק", שנכתב כאמור בתרע"ג:

ומי בעל עינא פקיא, המסתכל עתה בחיינו הצומחים וגדלים בארץ ישראל, במצבו הכללי של עמנו, וזרם התעוררות ההכרה הלאומית הכללית, המעודדת רוח ומרבה פעלים בכל צדדי חיינו, בקודש ובחול, שהיא הולכת ומתמלאת בכל פלוגותיו ותפוצותיו - ולא יראה ולא ידע שהערכתה של ציונות ולאומיות זו אינה תלויה במספרם וכערכם של

2. רבינו זצ"ל היה מזכיר את דברי הנצי"ב על תנועת "חובבי ציון", שיש בה: "ההתאחדות של הרבה דעות שונות למרכזה אחד, אשר היא תל תלפיות לכל פזורי עם ד' הן במקומות מפורזים, הן בדעות שונות בהליכות עולם של ישראל, וחינו שזה הענין של ישוב הארץ הוא הברית התיכון הסבריה את ישראל מקצה העולם ועד קצהו לדעת אחת בזה הענין". (אע"פ שבענינים אחרים דעותיהם והליכות חייהם שונות מאד), "ובשעה שכל ישראל נאחדים נקראו כולם חברים, כדאיתא במסכת חגיגה דכ"ז דבשעה שכולם כאיש אחד הרי כולם חברים, אהובים וברורים, ובקרבם א-להים ישכון וישפוט במישרים" (שיבת ציון חלק ב' עמוד 7). וכן דברי הגאון ר' מרדכי עליאשבער זצ"ל: "לפי דברי הילקוטש בד' מינים שבלולב... וכן ישראל לא ישוב לארצם עד שיהיו כולן באגודה אחת וכו'". הרבה הרבה עלינו להשתדל בדבר לאגד את כל הלבבות מבני עמנו לזה" (שם, עמ' 13).

שוקליה וחכריה הרשמיים, שהיא אינה מסוג 'התנועות' ו'הזרמים' החברתיים כמוכן הרגיל, קנין ההסתדרות של קבוצת-האנשים הקטנה או הגדולה, הדוגלים בשמה בלבד? ! ... כי אמנם תנועת התחיה הגדולה והאדירה היא זאת, תנועת התחיה, התקומה, התעורה, השחרור ... של העם הישראלי ותשובתו לאיתן-עלומיו, לימיו-מקדם.

החידוש הוא ההכרה הלאומית הכללית. חידוש זה מעיד ומאשר כי אכן מדובר בתחיית העם הישראלי ולא תופעה פרטית. בכרוז הראשון שפרסם רבינו זצ"ל אחרי מלחמת ששת הימים תחת הכותרת "לא תגורו", הביא את דברי אור החיים הקדוש (ויקרא כה,כה) בתוספת ביאור על פי היסוד הכללי הזה:

ועל זה (עיכוב תקומת קודש נחלת ד' לעם ד') עתידין לתת את הדין כל גדולי ישראל, ומהם יבקש ד' את עלכון הבית העלוב.

(להלכות ציבור עמ' כא³)

הנקודה אינה מצוות ישוב ארץ ישראל של אדם זה או ישוב זה, אלא בתקומת נחלת ד' לעם ד' עסקינן. עיקר מצוות ישוב ארץ ישראל היא "ההלכה הגדולה הכלל ישראלית... של התזרת ארץ נחלת אבותינו לרשות בעלותנו הממשלתית", לא מצוות ישוב ארץ ישראל פרטית. מתוך כך יצאו הקריאות לפעול למען -

שלטוננו על ארצנו זאת [שלטון שהוא של העם כולו] של כולנו ושל רכבות עמנו בית ישראל. כולכם, כולנו, חזקו ונתחזקה במסירות נפשותינו בקיום מצוותנו הכלל ישראלית הזאת⁴,

ובכל תוקף אמתת עצמאותנו מופיע ומתקיים ומתחזק כל האור החדש המתחדש ומשתכלל בהתאחות ממשותנו זו הכלל-ישראלית בכל שטחי חלקי נחלת אבותינו ארץ חיינו כולה⁵.

זהו חלק מעיקר קידוש השם שבגאולת ישראל. "קידוש שמו אשר עלינו, המתגלה במלכותיותנו בשלטוננו צדק ומשפט אמת ואמונה"⁷ בארצנו. מתוך שבמצווה כלל-ישראלית מדובר, מתוך שמדובר בתחיית העם כולו, לכן אפשר, צריך וחיובי הוא לשתף ולהשתתף בזה עם כל ישראל:

בענין מצוה דרכים, של כל ישראל, להגנת שלמות אחיזתנו בארץ חיינו מורשת אבותינו [המצוה אינה של חלק מן הציבור אלא של כל ישראל] אין שום מקום וענין להשתמט מזה, מפני השייכות לכך גם של אנשים שאינם ברורים ומחוזקים בכשרותם, ואפילו היו ברורים ומחוזקים שאינם כשרים.

(שם עמ' כב אות ד)

מתוך האמונה המבוררת שחיים אנו באמצע תהליך תחיית עמנו כולו, ומתוך העובדה שבגאולתנו, הארץ קמה לתחייה גם בשלטוננו המדיני עליה, הולכת ומתבררת התיוניות של "ההבנה ההדדית וההערכה הנכונה של כל חלקי

3. הכרח פורסם ב"ד אלול תשכ"ז. ויש חזרה על הדברים בכרוז מג' חשון תשכ"ט. מובא שם עמ' כה, תחת הכותרת "לא תגורו !! (מחודש)".

4. להלכות ציבור עמ' כו, מכ"ח אייר תשכ"ח.

5. שם עמ' מט, מוצש"ק בהר - בחוקותי תשל"ד.

6. שם עמ' עה, נתפרסם כ"ו אלול תשל"ה.

7. שם עמ' קנג, מכתב לרה"מ מר מנחם בגין מ"ב תמוז תשל"ח.

צבוריותנו ומגמות פעליהם, אהבת האתוה הישראלית ותודעת כיוונה הולכת ומתחזקת" (לנתיבות ישראל א' עמ' קצט).

אם נעיין היטב בכרוזים שכתב רבינו זצ"ל בשנים תשכ"ז-תשמ"ב נראה, שלצד הדברים החריפים והחדים המדברים בתוקף על שלימות הארץ ומוחים נמרצות נגד כל מחשבה על מסירת חלקי ארץ ישראל לידי שלטון זרים, חלילה - לצד כל אלה, ומאיר ומסביר את כל אלה, באו דברים המדגישים, שכוחו של כלל ישראל - "הכח האדיר של כל עם ישראל כולו, וכל דור נעורינו הקדוש, דור הגאולה והגבורה והקוממיות, בכל תשלוות האבות והבנים" (להלכות ציבור כז) - הוא שיעמוד "כחומת חוסן בצורה" (שם) נגד כל מיני חולשות של מדינאים או מלומדים ביחס למצווה הכללית של ישוב ארץ ישראל בשלטוננו עליה. וכן דוגמאות רבות:

הבזו והכאב, הממלאים אותנו ביחס לכל פטופטי ההבלים האלה (ביחס לחיעוט שלטוננו על ארץ ישראל) ... ונובעים ממקור דבר ד' ... כחיוב שלטוננו על ארצנו זאת, של כולנו ושל רכבות עמנו בית ישראל. כולכם, (הקריאה לרבים) כולנו, חזקו ונתחזקה במסירות נפשותינו בקיום מצוותנו הכללית הישראלית הזאת.

(שם, מט)

על חומת הפלדה וסלע האיתנים של כולנו, בנערינו ובזקנינו, בבנינו ובבנותינו, של גופותינו ונפשותינו, יתפוצצו ויתנדפו כל קורי העכביש הטפשיים והדמיוניים של גזלני עולם, שרוצים לקחת חלקים מארצנו.

(שם עמ' נח)

כלפי תוכניות "להפקרת חלקי נחלת אבותינו זאת, ומסירתם לשלטונות נכרים, חלילה", ובאי התחשבות "עם ערכה המשפטי של קרקע זו", שהיא שייכת לכל מליוני עם ישראל, ולכל דורותיו, מופנית הקריאה הגדולה אל כולנו, "אל כל חומת פלדותנו" (שם, נט) לעמוד נגד תוכניות אלה. שוב, ההדגשה היא כל העם, כל מליוניו וכל דורותיו. המצוה היא כללית, "וכל כפיה נגדה לעבור עליה, מצד ממשלה ישראלית או מצד איזו ממשלה של גויים... מחייבת אותנו, בנערינו ובזקנינו, בבנינו ובבנותינו, להתקומם נגדה" (שם, סד).

כנגד הרוצים לעשות מסחר בחלקי ארץ חיינו קורא רבינו זצ"ל:

עתה יקום העם כולו ויקרא בקול גדול אדיר וחזק: אני כולי חי וחי ולא נתון לניתוחים.

וכאשר יקום העם כולו לא רק פלג מסוים, אז ודאי "ולקולו המרעים מהרה הלא יפסקו כל הפטופטים האלה" (שם, קסז) על מסירת חלקי ארץ ישראל לגויים.

ראינו אם כן, בדברי רבינו זצ"ל, עיקרון, שהתנגדות לתוכניות של מסירת חלקי הארץ לידי זרים צריכה להיות מתוך כל ישראל ולא מתוך מפלגה זו או אחרת בלבד. מפני שעיקר מצוות ישוב הארץ היא השלטון של העם עליה, לכן צריך להביא את העם כולו לידי רצון, הכרה ותודעה לשלוט בארץ. רק נגד חומת הפלדה של כולנו, כל העם, תשברנה המחשבות והתוכניות למסירת חלקי ארץ חיינו לידי נכרים.

בדברי רבינו זצ"ל יש הדגשות חוזרות ונשנות על החובה להרבות באהבה ואחווה והבנה הדדית בין כל חלקי העם. הואיל ובתחיית העם אנחנו עסוקים, בשלטון העם על ארצו צריך שתהיה אחדות באומה.

הכוחות הבריאים והנאדרים בעם נחלתנו משתזרים ומתלכדים בלי הרף, מתמלאים וממלאים גבורת אהבה והשתייכות אל כל חלקי בית ישראל.

(שם, עמ' עה)

ההגדרה של כח בריא בעם כוללת היותו מתמלא באהבת ישראל וממלא אחרים אהבה אל כל חלקי ישראל. גם אם יש כל מיני חסרונות בחלקים שונים בענפים של ישראל, מכל מקום צריך להתגבר על המעכבים את האהבה מלצאת אל הפועל, גבורת-אהבה. רק מתוך כך אפשר לפעול למען שלימות הארץ. אפשר להפגין נגד נסיגות, ח"ו, אם זו הפגנה מתוך "מסירות נפשכם הנשגבה, המשמשת סמל נאדר ואות נאמן לרבות אלפי ישראל, לדור ולדורות, במלוא אהבת כולם, כל הגוי האחד והמיוחד בארץ" (שם, עט), בתנאי שפעולות אלו נעשות מתוך אהבת כל ישראל ומביאות את הדור לידי אהבת הארץ.

ההבנה-ההדדית, האהבה-האמונה תקיף ותכלול את כל חלקינו הבריאים והמבריאים והמשפיעים ומחיים בכח חיוניותם הישראלית את מלוא תודעת עמנו ונחלתנו.

(שם, עח)

כח בריא הוא מלא הבנה ואהבה, ופועל להבריא את התודעה ביחס לעם ולארץ - "בתוקף אמונת עתנו וחוסן ישענו, ברוממות השפעתכם המבורכה, במרחבי הכללת אהבת והדדיות כל אחינו בית ישראל", ומביא את כל ישראל "להקפת התאחזותנו בכל מלוא רוחב ארצנו זאת כולה נחלת אבותינו" (שם, עט). מבצעי "ההתנחלות - לקידוש השם - סודרו מתוך עיון ובירור עם גדולי ישראל ואורייתא"⁸, נעשו כאשר רבינו זצ"ל הבחין בעינו החודרת שיש "הערצה וההשתייכות הנפשית מאת כל בית ישראל, ראשיו והמוניו" (להלכות ציבור עמ' פא), ובמבצעים אלו "אין שום ענין של 'חיכוכים ופילוגים בעם', אלא של צורך לימודי, ובירורי אמונה לאוקמי גירסת האמת בסייעתא דשמיא"⁸. כנגד דברי ההבל על הגבלות או ויתורים בארץ חיינו יקום "כל העם הבריא, החי, המכיר והמרגיש... וכולנו כולנו יחד, באהבת-אחווה שלימה ובגבורת-תעצומות נשגבה, נתרומם לבניית נחלת אבותינו" (שם, פט), כי צריכים את כל האומה כדי לבנות את חיינו בארצנו. ושוב בסקירת הצלחות מעשה ד' בגאולת ישראל עד היום כתב רבינו (שם, צ):

כי עין בעין נראה ונדע כשוכ ד' ציון, וכהשיכו בניס לגבולם, במלוא אחדותם והיעשותם לגוי אחד בארץ, בשיכלול הקודש והחול והתיחסותם ההדדית ההגונה והבריאה, בכל תקפו וחוסנו של תהליך גאולתנו.

הגאולה עושה אותנו להיות גוי אחד בארץ, ולצורך הבנין, בקודש ובחול, צריכים שאחדות וכבוד הדדי יהיו קיימים.

יחד עם דברי האזהרה של רבינו זצ"ל נגד מסירת חלקי ארץ ישראל לרשות נכרים, תמיד לא נעלם העיקרון של החובה של "העיקר כי נוסיף ונרבה לכבד ולהאוב זה את זה - גם עם חילוקי דעות וסגנונות מסויימים".⁹ אדרבה, בנין הגאולה והארץ יתכן רק מתוך כללות הכוחות בישראל שיפעלו בהבנה הדדית ואהבת ישראל. תמיד צריך להזהר מן הכעס או השנאה, כמו שכתב רבינו זצ"ל - כי "יש אזהרה בשם הגאון ביחס למצות תוכיח, שלא לבוא מזה למצב של כעס - ועל אחת כמה וכמה של שנאה חס ושלום".¹⁰ לכן מצאנו שרבינו זצ"ל כתב לפעמים כרוזים שלמים שענינם להדגיש ולהרבות אהבה ואחדות בישראל, הדגשת "כל תקפה של תמימותנו ושלימותנו בישראל כולו, החי וקיים, לכל מקהלות רבבותיו, במלוא קוממיותנו ושכלול תחייתנו, אשר ישנו פה בארץ חיוניותנו, אשר הנחילנו בורא עולם וקורא דורותיו, ומשיבנו אליה, לבנות אותה ולהיבנות בה, ואשר מסביב לה, ומצפים ומייחלים לה ולתוכה, בשוב אבות ובנים אחים ואחיות, הכולל ומאחד כולנו להיעשות לגוי אחד בארץ, בה ובעבורה" (להלכות ציבור, קנ) - יחד עם שלימות התורה והארץ.

באלול תשל"ח נחתמו הסכמים בקמפ-דיוויד שבהם התחייבה ממשלת ישראל לוותר על כל מרחבי סיני ולהקים אוטונומיה לערביי ארץ ישראל. רבינו זצ"ל כתב ביי"ח אלול כרוזים המתנגדים ל"הסכמים של מיעוט, סילוף, צמצום במרחביה של נחלת אבותינו ארץ חיינו" (שם עמ' קסא), וקרא ל"כל כוחותינו הבריאים לנאמנות התורה והארץ" (שם, קס), שהם "יזדרזו יתחזקו ויתאמצו במלוא התוקף בע"ה לתפיסת העמדות החיוניות" (שם), ולהתנחל במקומות שונים בארץ. וביום כ' אלול כתב רבינו זצ"ל (שם, קסב):

הממשלה היא בשביל העם ולא העם בשביל הממשלה... וכשהממשלה, שצריכה להיות ולפעול בשליחותו וכהילכתו של העם והציבור, היא מועלת ופוגמת בענין שליחותו זאת, יש להתעורר להזדרז כלפי פנים וכלפי חוץ לתקן וליישר הפגימות האלה.

ובתשרי כתב על סיני שהוא "הוא התחילה של כל הארץ, ארץ אבותינו, ארץ חיינו, הקדושה הנצחית" (שם, קסג). אחרי הדברים התקיפים האלה כתב רבינו זצ"ל כרוז בשם "בסוכות תשבו!", ובו הוא כותב על אחדות בישראל וערכו הקדוש של כל אחד שגר בארץ ישראל בכל מצב שהוא:

כל ישראל ראויים לישיב בסוכה אחת... וירושלים מקודשת וכוללת כל ישראל וכל ארץ ישראל. "והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים". בספר "חסד לאברהם" חלק "עין הארץ": כל אדם (מישראל) הדר בארץ ישראל הוא צדיק אף על פי שהוא בחזקת רשע. הוא בחזקת רשע מצד פרטיותו, והוא אף על פי כן צדיק מצד שייכותו הכלל ישראלית, "ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי, מעשי ידי להתפאר". במעשיהם של צדיקים כתיב "מקדש ד' כוננו ידיך" (כתובות ה). מצות סוכה כוללת גם הלקיחה לכם משלכם כל ארבעת המינים עם הערבה, שאין בה לא טעם ולא ריח לא תורה ולא מצוות,

9. מכתב רבינו מערב שבת קדוש במדבר, התשל"ז.

10. כניל, סיום ג' שבט התשל"ז.

וכולם כלולים הם בלקיחה אחת משלכם, כמו הראויים לישב יחד, בהתברכנו כולנו יחד באור פני ד' א-להינו, הנותן לנו תורת חייו ואהבת חסדו מתוך בחירתו בנו באהבה כברית נצחו חי וקיים לעד ולעולם¹¹.

יחד עם הדברים התקיפים על שלימות הארץ ומרחבי סיני ותפקידה של הממשלה, בא הכרוז הנ"ל ומדגיש מחדש את העובדה היסודית של כלל ישראל, "ועמך כולם צדיקים" - גם אלו שהם בלי תורה ובלי מצוות (כולל מצוות ישוב ארץ ישראל). נראה שרבינו זצ"ל הקפיד, שגם חריפות המאבק על שלימות הארץ לא תפגע ח"ו בעובדה היסודית של שלימות ואחדות העם.

מחסנו העז של אחדותנו הישראלית השורשית ואמונת רוחנו הפנימית, כמגני הגיבורים משוחים בשמן רעננותו של נצח חיינו, הלוא פלוט יפלוטו בכל תוקף את דלדולי הכפירה ואת רפיונות-השנאה ואת התרקותם ההדדית.¹²

באדר תשל"ט נחתם ההסכם הרשמי עם מצרים, המחייב ויתור על כל סיני וישוביו. כתב רבינו זצ"ל באותו חודש (להלכות ציבור עמ' קעד):

לדראון עולם בדברי ימי ישראל ונצחו יעמדו כל מי שיש לו יד ושייכות למיעוט תוקפה של שליטותינו המוחלטת על זו ארצנו ארץ ישראל.

אמנם בייג ניסן, לקראת חג הפסח זמן חרותנו, כתב רבינו כרוז נשגב ומרומם (שם, קעה):

לקוממיות חרותנו... נתכונן נא כולנו, כנערינו וכזקנינו, אל זה חג השם לנו מאז ועד הנה, אל כל מלוא שלמות תמימותנו עם ד' א-להינו, עם כל טהרת קודש תורתו ומצותו, עם כל שלמות ארץ חיינו כולה, עם כל כלל ישראליותנו כולה, והאמת והשלום אהבו. נזכה ונרבה להבין איש את רעהו, כנערינו וכזקנינו, בבנינו ובכנותינו, ועל כולנו תופיע ותתגלה זו השראת שכינתו וקידוש שמו הגדול והמרומם שנקרא עלינו...

מכתבו האחרון של רבינו זצ"ל, מיום ט"ו בשבט תשמ"ב, בזמן המאבק הקשה נגד פינוי חבל ימית, חוזר לאותו ענין יסודי של אחדות האומה:

מתוך שכל ישראל ראויים ומתוקנים להיות יושבים בסוכה אחת, המקפת וכוללת את כולם ביחד, מתגלה הערך הכלל-ישראלי שכולם מוקפים יושבים בסוכה אחת...

(שם, קצז)

אחדותו ושלמותו של העם, האהבה וההבנה ההדדית, הן עקרונות יסודיים במשנתו הציבורית של רבינו יחד עם שלימות התורה והארץ. גם בדברי רבינו זצ"ל אל גוש אמונים (שם, עט), באה ההדגשה, שכל פעולותיהם תהיינה לחיזוק אמונה ואהבה, ומתוך כך ההתאחויות בארץ.

בתוקף אמונת עתנו וחוסן ישענו, ברוממות השפעתכם המבורכה, במרחבי הכללת אהבת והדדיות כל אחינו בית ישראל להקפת התאחויותנו ככל מלוא רוחב ארצנו.

ההתנחלות צריכה להיעשות מתוך אהבה, מתוך שכל ישראל יהיו אחים למבצע ההתיישבות. גוש אמונים צריך להשפיע על כל ישראל מתוך אהבה ואמונה להיות מתאחזים בכל מלוא רוחב הארץ. לא פלג, לא חלק, אלא גוש של משפיעים אמונה על כל ישראל, פעולות של "שליחותכם הכלל ישראלית" (שם, 9), ושל "רוממות דגלכם וקידוש שם ד' א-להי ישראל", מתוך מגמה שיוסיפו ויגבירו "תעצומותיו לעם ולארץ, לתורה ולקדושה" (שם, ת-תא). במכתב מחודש שבט תשל"ו, מברר רבינו זצ"ל את דעתו, מה צריך להיות גוש אמונים:

ראשי ומנהיגי גוש האמונים הם גדולי תורה ואדירי אמונה וברוכי כשרונות מחשבות ומעשים למען עם ישראל תורתו וארצו. לא רק להם אלא כולנו כולנו החוזרים ועוסקים בתחיית עמנו תורתנו וארצנו, הננו באים לכך על פי הצו העליון, של קונה שמים וארץ קורא הדורות אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו תורתו וארצו ומחזיר שכינתו לציון ומשיב אותנו אל ארץ חיינו... גוש האמונים... מתרבים ומתרכיבים בצדק תומכיו ומעריציו מכל הצדדים, של אחינו הישרים והנאמנים, לעמנו ולארצנו, גם דתיים וגם לא דתיים בפועל... כל מהלך הרוח של הנהגת גוש אמונים והשפעתה הוא הבנה-הדדית ואהבת-אחיה בריאה, וככח זה הלא היא מצלחת ועולה... הם לא מעמיקים שנאה וריב אלא מרבים הבנה ואחיה, ומתוך כך הלא נמשכים ומשתייכים אליהם, ב"ה, בחירי כוחותינו מימין ומשמאל...

(שם, 19)

זהו תיאור של איך צריכה תנועה כזו להיות, רק בכח זה - שהיא מרבה הבנה הדדית ואהבת-אחיה בריאה - היא יכולה להשפיע לטובה על כל ישראל ולהצליח. וכן כתב רבינו זצ"ל:

גוש אמונים הוא כולו חיובי, ובשום פנים לא שלילי. הוא אך שלילת-השלילה, של הפקרת משהו של ארץ חיינו... ושלילת-השלילה הזאת, מתוך אהבת-הכרה-הדדית, היא כודאי כח חיובי.

וחתם רבינו על המכתב (שם, 19):

בצפיית הישועה השלימה באמון לב ונפש לכל חלקי אומתנו וארצנו.

וכן כתב (שם, קב):

ענין אנשי 'גוש אמונים' וכל מהלך רוחם ופעילותם, הוא גדלות של תורה ויראת שמים ואהבת כל ישראל וארץ ישראל.

המגמה היא תחית העם, כל ישראל, בכל הארץ כולה. אומה שלימה ותורה שלימה שהן מהוות קידוש השם בארץ שלימה. לכן כל הצלחה בהתנחלות בכל מלוא רוחב ארצנו יכולה לבוא מתוך הבנה-אהבה-הדדית. כל ישראל, בארץ ובחול, וכל ישראל שגר בארץ ישראל יש בו צד של צדקות. לכן אין לחלק או

לפלג את העם בשום צורה כל שהיא ח"ו, כאילו לומר אלו הם מעם ישראל ואלו הם ערב-רב ח"ו או לא מעם ישראל. וכן כתב רבינו זצ"ל במכתב¹³:

עם מידת התעכבותי מסגנונכם זה, שכאלו צדדים פעילים אחרים שבתוך עמנו וארצנו הם אינם "עם ישראל", כאשר באמת כולנו שייכים אל "עם ישראל" ומהווים אותו.

אין להוציא חלקים מעם ישראל, כשם שאין להקים קהילות נפרדות בישראל¹⁴. אלא צריך להרבות ולהוסיף תעצומות לעם כולו מתוך אמונה ואהבת ישראל אמיתית, שמולידה גם הבנה הדדית וסובלנות טהורה. זה שייך לענינו של אליהו הנביא המופיע יחד עם משיח צדקנו, להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.

זה כוחו של אליהו הנביא. באחרית הימים הוא צריך להופיע עם מלך המשיח. ענינו של מלך המשיח הוא כלל ישראל. תפקידו המיוחד של המשיח הוא מלכות ישראל, נשמתו היא נשמה אחת עם נשמת כלל ישראל. מלכות ישראל כוללת את הכלליות של כלל ישראל, גילוי כלליות ישראל מופיעה בימות המשיח, לכן תיקונו ושכלולו האמיתי של אליהו הנביא מתגלה ב"והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם", בהופעת כלל ישראל כולו, בתחייה השלמה והגמורה של כלל ישראל, ממש כל ישראל. לכן הוא מצטרף עם מלך המשיח לגילוי הערך האמיתי של כלל ישראל.

(שיחות הרב צבי יהודה, משה אליהו ומשיח. גליון 53)

רבינו זצ"ל פעל כל חייו ברוח זו של אליהו הנביא, מראשית הופעתו הציבורית שבה עמד על הערך הכללי של הציונות כתנועת התחייה של העם, ועד מכתבו האחרון באחרית ימיו, שבו דיבר על כל ישראל, שראויים ומתוקנים לישוב בסוכה אחת.

כל החלוקה הזאת בין חילוניים, דתיים ולאומיים, אינה שייכת לשרש... בשעות גדולות, בשעות של לפני ולפנים, עולה ממעמקים ומתגלה על פני השטח כל העומק הגדול הפנימי שבנשמת האדם... בשעות אלה רואים כמה כל המושגים האלה, כמו 'לאומי', 'דתי' או 'חילוני', הם רק מושגים שטחיים, מחיצות מלאכותיות, שכאשר בא פרץ ממעמקי ההויה, הפורץ תחומים פיזיים, גדרות וגבולות, ומשבש סדרים שבני-אדם קבעו בחוץ - הנה אז גם כל המושגים וההגדרות השטחיים נופלים לפניו אחד אחד.

(במערכה הציבורית עמ' נא)

13. מכתב מערב ראש חודש תמוז התשל"ז לכבוד "גרעין קרני שומרון" שליט"א. אשקלון.

14. עיין להלכות ציבור עמ' קצט.

לתודעה הישראלית

א

באחד ממכתביו הציבוריים הראשונים, שלאחר מלחמת ששת הימים, כתב רבינו זצ"ל את הדברים הבאים (להלכות צבור עמ' כא):

חטא ופשע מסירת קרקעותינו לידי גויים אינו אלא חולשה של חסרון דעת אמונה ולא יותר.

הכל מתחיל מן האמונה. העיקר הגדול הוא אמונה. אמונה ברבנו של עולם, קורא הדורות מראש, אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו תורתו וארצו, ומחזיר בימינו את שכינתו לציון על ידי שמשיב אותנו אל ארץ חיינו נחלת אבותינו. רבינו זצ"ל לימד, שמצב החזקת העמדה המדינית והיישובית נובע מן מצב הדעת והאמונה. במקום שקיימת חולשה של חסרון דעת אמונה, שם יש מקום חולשה מדינית. לכן, כדי לתקן את המצב מן השורש, תיקון אמיתי, יציב וקיים, צריך להרבות אמונה ולהבריא את התודעה ביחס לחיי ישראל בארצו. "תמיד תמיד המשכנו כל קשרי תודעתנו" (שם עמ' כג) עם נחלות אבותינו, ואם תודעה זו נחלשת מחסרון אמונה ודעת, חובה עלינו לחזקה על ידי בירור וגילוי אמונת עתנו, אמונת ישראל ותורה בארצו.

המשימה, אם כן, היא להגביר את התודעה.

גם אחינו היקרים שאינם מדברים בשם התורה, הם מלאים תודעה פנימית של הכרת דבקתנו החיונית, בכל שטחיה של ארצנו הקדושה והנחמדה.

(שם נב)

את התודעה הפנימית (אולי גם המונחת בתת-הכרה) אנחנו צריכים להוציא אל הפועל ולגלותה אצלנו ואצל כל ישראל. גם אם יש ממשלה שמתנגדת לאחיזה בכל ארץ ישראל, מכל מקום -

את לבנו ואת כריאות הכרתנו הישראלית לא תוכל לעקור,

ועל אף התנגדות הממשלה -

נגדיל ונאדיר, נרבה ונעצם כל תקפה של תודעתנו הישראלית הנאמנה.

ראשית כל, היא התחזקות התודעה בנו ובכל ישראל, ואז -

המשך פעלינו מתוכה (מתוך תודעתנו הישראלית) בכל שלימותה של ארצנו כולה, וד' צבאות-עמנו ומשגב לנו, ונעמו כולו על כוננות מעשינו.

(שם ג)

מתוך הגברת התודעה באה הפעולה. בנועם ד', ולא במעשים שמעמיקים שנאה וריב ח"ו, אלא מעשים שמרבים הבנה ואחווה.

הכוחות הבריאים והנאדרים בעם נחלתנו משתזרים ומתלכדים בלי הרף, מתמלאים וממלאים גבורת-אהבה והשתייכות אל כל חלקי בית ישראל.

זהו תאור מצב מתוך מבט של אמונה, הכוונת העין כנגד העין הא-לוהית בשוב ד' ציון. זו גם הגדרה: מה הם הכוחות הבריאים בעם! הם אינם בדלנים

ומסתגרים, הם מאחדים כל ניצוץ של טוב וכל זיק של אומץ ומצרפים אותו אחד לאחד עד לאבוקה גדולה. הם מלאי אהבת ישראל, גם אם קשה - מפני המראה החיצוני של הדור - מכל מקום מופיעה גבורה של אהבה. הכוחות הבריאים הם אלו שהם מלאי אהבת ישראל, ומתוך כך מלאי השפעה ברוכה על ישראל, מחדירים תודעת ארץ ישראל באומה, תודעה לאומית ישראלית אמיתית. הם ממלאים את ישראל בעוז ואומץ. מרבים אהבת כל ישראל, כל ארצו, וכל תורת-חייו. כוחות בריאים שמרבים אחדות והדדיות מגיעים למצב של יכולת השפעה.

מזדהים ומחדירים מלוא שפע תודעת האמץ והסן-הישועה הפנימי
בבהירות ודאיות חיוניתנו העצמית, המתרוממת ומשתגבת באמתת עיתנו
וחוסן ישענו, מעל לכל חולשות שיעבודי חוץ...

(שם עה)

מתוך אהבת ישראל אמיתית אפשר להחדיר יותר ויותר תודעה עצמית, הכרת עצמנו וערך חיינו בארצנו, וזהו הדבר שנותן כח ואומץ לעם להתרומם מעל כל מיני שיקולים של קטנות או שיעבודים לגורמי חוץ. הכל מתחיל מן התודעה, ומתוך כך יכולה לצאת אל הפועל "התאחזות ממשותנו זו הכלל ישראלית בכל שטחי חלקי נחלת אבותינו" (שם). רק מתוך הגברת התודעה הלאומית תתחזק אחיזתנו הממשית בארצנו. כי אחיזה זו היא צריכה להיות של כלל ישראל, לכן רק השפעה מבורכת - מתוך אהבת ישראל - יכולה להחדיר תודעה כללית לאומית זו לכלל העם, לרצות להאחז בכל מלוא רוחב ארצנו. וכן כתב רבינו זצ"ל (שם עח):

ההבנה ההדדית האהבה-האמונה תקיף ותכלול את כל חלקינו הבריאים
והמברייאים והמשפיעים ומחיים בכח חיוניותם הישראלית את מלוא
תודעת עמנו ונחלתנו.

אנו צריכים להיות פועלים עם א-ל להרבות הבנה אהבה ואמונה בתוכנו, בתוך אלו המלאים כבר אמונת עתנו, ומתוכנו להבריא, להשפיע, ולהחיות את התודעה הזו עצמה בכל ישראל.

כותב רבינו זצ"ל, שמתוך התורה יודעים אנו מושכלות ראשונות (שם עט):

על תקף חסנה של דבקותנו המוחלטת בארץ-חיינו זאת כולה... כמו
דבקותנו המוחלטת בתורת-חיינו זאת כולה...

מתוך תורה למדנו את ערכה של הארץ. שתיהן יחד, התורה והארץ -

קובעות ומגלות את כל עצם חיותם של ישראל ואת כל ממשות הווייתם,
בתור האומה המיוחדת בכל מלוא שלמותה - ומהות זו - קובעת את
האחדות העצמית של התורה והארץ.

(לנתיבות ישראל א' עמ' קנד)

ידיעת המושכלות האלו "מחייבת לנו אמונת תודעתנו", שאנו, היושבים בארץ, שליחי כל הדורות של ישראל אנו ליישב את הארץ ולבנות בה את מדינתנו. הצלחתנו בשליחות זו היא כפי המידה של התחזקות אמונת-תודעה זו, כפי המידה שאנו יודעים ומבינים, ששלימות חיינו מתגלית בשלימות התורה והארץ.

בתקף חסנה של תודעתנו הישראלית החיונית הזאת הננו ממשיכים ועולים
במעלות תקומתנו-התעודדותנו השלימה... וכפי תגבורת תודעתנו

הבריאותית הזאת - תודעה שמביאה לידי מעשה בהתגלותה המשוכללת בפירושי עובדותינו וסידורי חברותינו כאן.

(להלכות צבור 29)

תודעה זו בונה גם את הנאמנות לארץ וגם את הנאמנות לכל ישראל כולו.

ושוב, ששה שבועות אחר כך כותב רבינו זצ"ל, שמתוך חג חרותנו "מתגברת כל תקיפותה של תודעת - אמתת - חרותנו", מאז יציאת מצרים ועד "לדורנו הנפלא והנשגב". תודעה "הכוללת ומקפת ומאחדת את כולנו כולנו יחד, במלוא האהבה - והאחוה וההכנה - ההודית, המאחדת ומקשרת, כשפע החיבה-היתירה-הנודעת, של תודעת לוחות לבכותינו ונפשותינו כולם" (שם 99), אותה תודעה פנימית של הדור כולו גם הרחוקים מתורה, תודעה של "מאמין הוא העם כולו, שאין גלות עודי" (אורות עמי עז). כולנו מאוחדים "באמונת קוממיותנו והתחדשותנו כקדם בהארץ צור-ישענו וגואלנו קורא-דורותינו" (להלכות צבור, 99). גם אם תודעה זו יכולה לבוא לידי ביטוי רק בשם צור-ישראל ולא בשם המפורש, מכל מקום היא קיימת, וכאמור, כפי המדה שהיא תתגלה ותצא אל הפועל בהכרה, כך יתחזק ישראל בארצו ובחיוו. "מי שבאמת מאמין ויודע ומכיר אמונת האמת והצדק, שארץ-ישראל כולה היא שלו, של כל עמנו... לא יוכל" - אינו מסוגל - "ואינו רשאי" - אין היתר - "לוותר עליה, או על חלקים ממנה" (שם 19). אדם בעל הכרה ותודעת חרות זאת יודע - "שכל שיקולי הויתורים האלה אינם אלא אריגי חולשות גלותיות ורפיונות תודעת עצמאותנו" (שם). שיקולי ויתורים אינם נובעים מרשעה ח"ו, בודאי השוקלים חושבים שהם עושים לטובת ישראל. אך האמת הפנימית היא, שכל השיקולים שהם כאילו ריאליסטיים נובעים מחסרון אמונה, מחולשה בתודעה העצמית הישראלית של קוממיותנו בארצנו. לכן הדרך להלחם נגד שיקולי ויתורים אינה בצעקות ואיומים, אלא בהגברת התודעה והאמונה.

ולכן כפי מה שתגדל תשתכלל תצליח ותכריא תודעת עצמאותנו, הרוחנית והמעשית, האישית והחברתית, הכלכלית והמדינית, ואיש לרעהו כולנו נאמר חזק ונתחזקה, למען חיוניותנו השלימה בשלימות תורתנו, עמנו וארצנו, כולה, עם כל מקהלות רבבות-רבבות נפשותינו, אשר פה ואשר שם - כך באותה מידה - תרבה ברכת ד' עלינו באהבה, תוסיף, השראת שכינתו עלינו במלואה, יגדל כל נעמו לכוננות כל מעשינו לתפארת הצלחת ישועתנו השלימה.

(שם עמ 19)

וכן "כפי אותה המידה הגדולה, הנכונה והנכוחה, של תודעת אמת והכרת ערכינו, שהארץ הזאת... היא של כל עם ישראל", אז נדע שלא אנו, הזוכים לשבת פה, נוכל לשנות או לצמצם את גבולות הארץ השייכת לכל ישראל בכל מקום שהם ובכל הדורות כולם - "אלא דבר ד' רבון עולמנו קורא דורותנו, הוא אשר ירחיב וירומם יצליח ויגדיל כבודנו ופעלינו" (שם 99).

חצי שנה לאחר מכן, במרחשון תשל"ז, קרא רבינו זצ"ל "אל כל עם ישראל החי והקיים והעולם כולו - להבראת והתחיית התודעה וההכרה הכרורה בראיית עין-בעין

גילוי ההנהגה הא-להית בתופעות הנאדרות ההיסטוריות של דורותינו אלה¹⁵. צרכים להחדיר בישראל את תודעת הגאולה, להכיר מתוך המאורעות ההיסטוריים כי חיים אנו בתהליך של שיבת ישראל לציון. כאשר תודעה זו תהיה ברורה בנו, כאשר "הולך ומתבהר מאד קשר קדשנו מציאותנו הנצחי בה", אז גם אומות העולם יתרוממו להכיר את הצדק שבדבר הגדול הזה של שיבת ציון.

היהודים היושבים בארץ הם שליחי עם ישראל כולו בשיבת ציון, ושליחותנו היא לבנין.

מתוך מלוא תמימות תודעתנו הכלל ישראלית והאישית, שהננו כאן נציגים ושליחים נאמנים של כל עמנו ודורותינו כולם, הלא לא נבגוד ולא נמעול חלילה בשליחותנו זאת, כלפי כל שלימות ארץ-חיינו.

(שם קמז)

היכולת הנפשית למלא את השליחות ההיסטורית של בנין עמנו וארצנו ותורתנו, נובעת מתוקף התודעה של אמונת ישראל וגאולתו. ענייננו לבנות ולקדם את מדינתנו וארצנו. סידורים שיעשו בארץ "בניגוד לשייכות המוחלטת של כל חלקי ארצנו זאת אל עם ישראל, הם שלא כהלכה ושלא כצדק ההיסטורי... (וננעשים) מתוך טשטוש - תודעה גלותי" (שם קמז). לעומת גלותיות זאת "זכור-לטוב בישראל אדולף קרמיק... שהוא אמר: ארץ ישראל היא מולדתי הראשונה, צרפת - השניה" (שם ק). מצב של יהודי שגם בגלות מכיר שמולדתנו היא ארץ ישראל.

אשרי האיש היהודי, המרגיש בבריאות תודעתו היהודית את זרות היותו על אדמת נכר באוירת ארצות-העמים.

(שם)

מתוך תודעה זו מתחזקת שייכותנו לעם ישראל, העצמאי, ומצפה לישועתו. מתוך תודעה זו הוא מתבונן במעשה הגאולה, איך "מוסיפה ומשתלמת עובדת חזקת תחייתנו, תחיית עמנו ונחלתנו כולה כולה, מתוך תודעת חיוניותנו" (שם).

ב

"דע את א-להי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה" (דה"א כח,ג). מתוך הידיעה באה העבודה בלב שלם ובנפש חפצה. בתחלה צריך "שיסמוך על הקבלה (חאבותיו) עד שידעם מעצמם" (רד"ק שם), וכיון שראוי לכך צריך שיחקור בשכלו מעצמו. מתוך הידיעה - מדרך הקבלה ומסורת ועד דרך התבוננות של אמונה - מגיעים לעבודה בלב שלם ובנפש חפצה - "יר"ל מאהבה ומרצון ולא מיראת העונש" (מצודות דוד שם). שלימות העבודה והחיים באה מתוך שלימות הידיעה והאמונה, הכרה חיובית ולא שלילת השלילה בלבד או הכרח אחר.

לפיכך דרישתנו להיותנו תמימים ושלמים בארצנו זאת, ארץ ממלכתיותנו נבואתנו וחיוניותנו, היא ברורה והחלטית, על כל חלקיה כולם של ארצנו זאת. לא זו בלבד מפני שבלא זה לא נוכל להגן על קיומנו, אלא מפני שהיא (דרישתנו) אמתית וצודקת, מתוך כל דורות וקורות העבר, ואל כל תקפו של חזון העתיד, הא-להי הנבואי. לפיכך דרישתנו... על השייכות

15. שם, צז. לכן זו קריאה "אל עם ישראל החי וקיים והעולם כולו".

השלמה והאמתית של יהודה ושומרון אל מדיניות ארצנו זאת, היא לא רק בשביל צורך ההכרחיות להגנת קיומנו, אלא מפני האמת והצדק שלה... לכרכה ולתפארת לארץ ולדריים עליה, לתכל וליושבים בה, למלוא דבר ד'... המתגלה ומתברר במציאותה הממשית של תחיית אמתה של אומתנו וארצנו כולה.

(להלכות צבור עמ' קמב)

לא מיראת העונש - דאגה בטחונית - אנו דורשים את שלימות שייכות יהודה ושומרון למדינה, אלא, דרישה זו היא דרישה של צדק ואמת שבמילואה תביא ברכה לנו ולכל העולם כולו. הכרה זו של ערכה של הארץ, לא הכרה בטחונית אלא הכרת אמת וצדק, נובעת מתוך ידיעה והתבוננות, לא סברות חול אלא הגיונות של קודש.

רבינו זצ"ל כתב באגרת לאחת שכתבה לו דברים בענין "מצבנו המדיני כעת":

כל תודותי לך על המציאך לי את בירוירי דבריך, הנכוחים מאד לענין מצבנו המדיני כעת. הדברים ערוכים בטוב טעם ובסגנון וסדר נפלא ומצויין ומלכב באמת. תפסת נהדר ויפה את החמר של הדברים, ומסרת אותו כהוגן אל הקורא, הלוקח את הדברים כמו שהם. אלא שהעיקר חסר מן הספר, והעיקר הלא הוא נקודת הנצח של ד' א-להי ישראל, אשר בהחלט לא ישקר ולא יכזב, מאז ועד הנה, אשר הוא הנמשך ומחיה את סבוב הסכות של ההסתוריה, ובו הגנו מוכטחים ומקוים כי לא ישתנה ולא יתחלל... בודאי יתאמתו ויתקיימו הדברים גם להבא כשוכ ד' את שיבת ציון וכו' גואל במהרה בימינו.

(אגרת רבינו מטבת, תשל"ט)

כל ניתוח בטחוני, כלכלי ופוליטי, יכול להיות נכון וצודק מאד ביחס לשייכות ההדדית בין עמנו וארצנו, אבל העיקר הוא האמונה בדבר ד' א-להי ישראל המשיב אותנו אל ארצנו. העיקר הוא התודעה והאמונה.

יתר מכל, לגבי פעולה, נכבדה היא ההכרחיות של הכנתנו לקראת מערכה פוליטית נובעת ממקור הקודש. סוכת דוד נופלת במעמד הפוליטי כעת, מפני שאין קורא כשם ד', ואין מדבר בחזקה כאמץ לב ורוח נגד כל העמים, כי את מעמדם הם מהרסים אם הם מעכבים את צמיחת גאולתנו או ממעטים את צביונה בשעת-ההכשר.

(חזון הגאולה עמ' שלה¹⁶)

16 על פי עקרון זה הפליג רבינו לשבח את "יקירי נכבדי מאד הדגול ונעלה מרכבות ישראל נציגנו לעומת אומות העולם מר חיים (בהגר"י) הרצוג", כאשר הופיע בדיון באו"ם בנושא חברון, וקרא מתוך ספר בראשית את פרשת קניית מערת המכפלה. רבינו הביע את "רחשי התודות ההכרות ההערצות" של כל ישראל על הופעתו "הנאדרת המכובדת והנשגבה לגילוי כח זכותנו וקנינונו, על מערת המכפלה... ממקור תורת אמת של דברי א-להים חיים בורא עולם וקורא דורותיו, - לעיני קבוצת אומות - העולם" (להלכות צבור עמ' צח - צט) הדגש הוא על בירוד הזכות מתוך התורה, וכן צריך להדגיש ביחס לכל הארץ, את האמת וצדק מתוך תורת אמת שגם לגוים הינה "ספר הספרים" ומקור המוסר בעולם, והוא הוא המנחיל בדבר ד' את הארץ לישראל עמו.

ג

בטבת תשל"ח הביאה ממשלת הליכוד לכנסת תכנית שלום, שכללה נסיגה מכל מרחבי סיני כולל בסיסי צה"ל, ופתיחת פתח לאפשרות שיפנו ישובים ישראלים משם. התכנית זכתה לרוב גדול מאד בכנסת. מחוץ לבנין הכנסת הפגינו באותה שעה נגד התכנית. מספר המפגינים לא עלה על מספר התומכים בתכנית שהביעו את התלהבותם בעצרות. רבינו זצ"ל כתב אז כרוז, שהוא יסודי מאד לבירור הלכות צבור ואמונת עתנו. מה צריכים לחשוב בזמן של חולשה לאומית כל כך נוראה? מה צריכים לומר, ואיך צריכים לדבר? מה צריכים להדגיש? כתב רבינו: "השם עוז לעמו יתן ויברך את עמו בשלום" - אין כאן שני דברים נפרדים, עוז וגם שלום. אלא הפסוק הוא ענין אחד כולו: השם עוז לעמו יתן ומתוך העוז - עוז של תורה ואמונה ומתוך כך עוז מדיני וצבאי - מופיעה הברכה הא-להית של שלום אמיתי. "השם עוז לעמו יתן ויברך את עמו בשלום" - ורק מתוך כך אשר עוז לעמו יתן - מתוך כך יברכנו בשלום. רק מתוך עוז אמיתי, אין דרך אחרת ואין קיצורי דרך, רק מתוך כך נזכה לברכה א-להית של שלום.

ולפיכך דברי שלום אשר לא מתוך העוז הניתן אל עמו, בתעצומות אמתת אמונתו-דעתו חכמת-קדשו, הם של שלום קטיעא ואין בו ממשות של קיימא לדורות, אלא חרפת דורות.

הסכם שיוצא לא מתוך עוז יכול להביא למצב של אי-לוחמה לשנים מספר, ואולי אפילו שנות דור. אבל שלום אמיתי לדורות לא יכון אם תהיה גזילה של חלקי ארץ ישראל מעל ישראל. "ועל כך נצטוונו לא להיות אחרי רבים לרעות". גם אם רבים יתמכו בהסכם כזה, הנעשה שלא מתוך עוז ושלא על פי תורה, מכל מקום בכגון זה נאמר שלא ללכת אחרי הרבים. ועל איזו רעה דיבר רבינו זצ"ל? "והרעה הגדולה ביותר" - ופה אולי היינו מצפים לשמוע שהרעה הגדולה ביותר היא הפקרה של חלק מארץ ישראל, אוטונומיה, או דבר מעשי כיוצא בזה. ומה רבינו זצ"ל כותב? "והרעה הגדולה ביותר היא הרפיון *מזודעת* שייכות-הנצח של כל מקהלות ישראל וארץ כולה כתורה וכהלכתה"! הרעה הגדולה ביותר היא הרפיון בהכרה, באמונה, בתודעה של השייכות הנצחית של העם והארץ זה לזה. החלשת התודעה היא הרעה הגדולה שממנה נמשכות כל החולשות המדיניות והצבאיות. ומכלל לאו שומעים הן, שהדבר הנחוץ ביותר הוא לברר ולהגביר את התודעה ביחס לחיים הישראליים בארץ ישראל, וכפי תגבורת תודעה זו כן ישתכלל כל הצד המעשי, מצידנו, של מהלך התחיה.

"וגם אם רבים או כולם יצביעו לעת עתה ברפיון כזה, הלא" - וכאן השאלה, הלא מה? הלא נתייאש מן הגאולה? האם נפסיק לשמוח ביום העצמאות? האם נפסיק להגיד תפילה לשלום המדינה? האם נחליט שטעינו כל הזמן ובעצם אין תהליך של גאולת ישראל! או, אולי להיפך - נצא להלחם נגד כולם כדי לשנות את ההחלטה, "נכריח" את העם לקבל את דעתנו? נצא להלחם מאבק אלים על שלימות הארץ? לא נקבל עוד את סמכות השלטון והצבא? לא נתגייס למילואים? לא ולא! לא יאוש מן הגאולה ולא בוז למדינה! אלא קודם כל בטחון - חומת פלדה פנימית של חוסן אמונת עתנו, מעבר לכל החולשות האלו. "... הלא ההמשך הא-להי הכללי", התהליך הוא תהליך א-להי, לא אנושי, לא רעיונות של מקלט בטוח הם המחזירים אותנו אל ארצנו וחיינו הלאומיים, אלא אנו חיים בתהליך של "בשוב ד' את שיבת ציון". ולכן "הלא ההמשך הא-להי הכללי, של השראת

השכינה אשר בתקומת-אמת של ישראל וארצו", תהליך א-להי של קידוש השם שמופיע בתקומת עם ישראל וארצו; התהליך הא-להי ימשיך ויירוממנו ויעבירנו מעל כל זה". ככל שנבין את התהליך יותר ונעמיק להבין את תעודת החולשות והרפיונות האלו בתודעה, שהיא בודאי באה כדי להביא אותנו להעמקת ההבנה של התוכן של חיינו וארצנו ומהות הקשר ביניהם, וערך חיינו הלאומיים לנו ולעולם כולו, לפי מדה זו כן נתרומם מעל כל החולשות ומעל לבלבול הרגשות הנובע מהתייחסות נמוכה ושטחית לארועים "אל תגבורת תקף נצח ישראל וארצו אשר לא ישקר ולא יינחם, כי לא אדם הוא להינחם". אז נתרומם למצב של החזקת עמדה אמונית מעבר ומעל הבנה שטחית של אירועי היום למבט של נצח על התהליך כולו שכיון שהחל ודאי ימשיך ולא יינחם.

"ובשם א-להינו נדגול ונבטח במחסנו-עוז" - זו צריכה להיות הרגשתנו, התמלאות בבטחון עוז צור ישראל - "אשר גם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב" - ומתי יקרה זה, אשר נשב בטח ולא נהיה מתפעלים מלחצים של גויים עלינו? - "כראותם כולם" - כאשר יראו הגויים את חיינו השלמים ע"פ גדלות של תורה ואמונה - "כראותם כולם כי שם השם ותפארת עוזו מופיע עלינו ומקומם" - בשתי הקומות, הרוחנית והמדינית גשמית - "נתיבות תחייתנו" - ומהו מקור העוז הזה שמתגלה בתפארתו? - "ואין עוז אלא תורה ואין עצה אלא תורה" - עוז מדיני מתוך עוז של תורה שנותנת לנו עצה איך לנהל את מדיניותנו כלפי פנים וכלפי חוץ - "תורה, הנתונה מאת מלכו - של עולם כולו" - שליט על כל הגויים כולם - "וקורא דורותיו" - מסדר ההסתוריה ובתוכה את מהלך תחייתנו - "ומכונן ומנחיל נחלותיו ומציב גבולותיו הקיימים" - גבולות עולם קיימים וגבולות ארץ ישראל קיימים לעד - "למספר בני ישראל, אשר זרעו כחיי עולם והמשך דורותיו" (להלכות צבור קכה).

ואנו צריכים להרבות באמונה -

ונחזור כולנו אל תודעת שלמותנו המלאה והחזקה, ואל תשובתנו המלאה והחזקה. ככל התחדשות ימינו ושנותינו כקדם כימי עולם וכשנים קדמוניות, ככל תקפן ועוזן. וד' עוז לעמו יתן ויברך את עמו בשלום וכל הברכה וההצלחה.

(שם קסז)

ד

השלום הוא בודאי דבר גדול ובעל ערך וחשיבות ביהדות. "דבי ר' ישמעאל תנא - גדול השלום" (יבמות טה:). שלום הוא שמו של הקב"ה (שבת י:), וכן עוד מאמרים של תז"ל. ירושלים היא עיר השלום אבל גם "ונקראה ירושלים עיר האמת" (זכריה ח.ג.) ודבר ד' בפי הנביא זכריה אומר "והאמת והשלום אהבו" (שם פסוק יט). שלום אינו ותרנות. שלום הוא שמו של הקב"ה, אבל כל האומר שהקב"ה ותרן יוותרו חיינו (בבא קמא ג.). רק מתוך עוז יתברכו ישראל בשלום. רק בשייכות אל האמת יכון שלום. רבינו, בכותבו נגד הסכמי קמפ-דייוויד, יחד עם הקריאה לבירור ערכה של ארץ ישראל ושייכות הנצח ההדדית בין ישראל לארצו - קרא גם כן לברר את המושג של שלום. אין כאן התמודדות בין "שטחים" ובין "שלום", שיש צורך להחליט מה עדיף, אלא, יש כאן בלבול מושגים - מה הם "שטחים" האלה, ומה הוא "שלום". כשם שיש צורך לברר שאין כאן "שטחים" אלא - "הגבולות,

הקילומטרים האלו שלנו, מקודשים בקדושה א-להית" (להלכות צנוה, וכו'), כך צריך לברר מהו שלום באמת.

וקודם כל, ראשית התיקון היא העזיבה, מתוך טיהור הלבבות בכירור ההבנה ההדדית, וזיכוך האוירה הצבורית בהשתחררותנו מן התבלבלות חילול השם הקדוש של השלום.

(שם קטב)

רבינו אינו מתעלם מערך השלום, אדרבה, הוא מסביר שצריכים להשתחרר ממושגים מוטעים של שלום. כל "ויתור" על חלקים מארץ ישראל -

הם לא עוז ולא שלום, אלא חולשה, דתית ולאומית, שאיננה מביאה כלל אל השלום האמתי אלא מבלבלת ומרחקת ממנו. אמנם מתוך אשר ד' עוז לעמו יתן יברך את עמו ונחלתו כאמתתו וקיומו של השלום האמתי אל עמו ונחלתו תכל ויושבי-בה.

(שם קט)

דיבורים על הסכמים שכוללים הפקרת חלק מארץ ישראל הם -

קשקושי-דברים על זה "שלום"-שקר... תהלתנו נצח אל מלכו של עולם וקורא דורותינו ומנחיל ארצותינו... בקביעות דורותינו בארצנו כימי השמים על הארץ, ומתוך כך, ולפיכך קבועה וקיימת היא מתנת השלום האמיתי בארצנו.

(שם קכח)

ומתוך השלום האמיתי בארצנו ימשך שלום לכל העולם.

ושומר ישראל יגוננו ויצילנו מכל חרפת-הדורות הזאת של בלכולי-דברי "שלום"-שקר ויבטיחנו כמתנת עוזו שלום אמת הקיים לעד בארצנו שעומדת לעד.

(שם, שם)

שלום אמת הוא שלום, שבנוי על עוז של תורה, ומתוך כך עוז מדיני וצבאי - ועל צדק ומשפט של ירושתנו את הארץ אשר רבונו של עולם נותן לנו. רק שלום כזה הוא בר קיימא לדורות לא "שלום קטיעא" שאין בו "ממשות של קיימא לדורות" (שם קכה).

רבינו כתב ש"הרעה הגדולה ביותר היא הרפיון בתודעת שייכות-הנצח של כל מקהלות ישראל וארץ כולה כתורה וכהלכתה" (שם), ואם כן הטובה הגדולה ביותר היא חיזוק התודעה בישראל. תודעה זו צריכה להיות כוללת בירור מושגי השלום האמיתי.

חזקו ואמצו וחזקו ואמצו להשחררותנו הצודקת מן מסכת השקר המסוכנת המסכנת של האנטומיה-האוטונומיה המבולבלת-המבלבלת המשמשת לשוא בשמו - שלום של הקדוש ברוך הוא.

(שם קסו)

ויהי רצון - שתהיה ישיבתנו כולה של שלום ושל שלמות כולה, של שלמות עמנו כולו, של שלימות תורתנו כולה, של שלמות ארצנו כולה... ולפי תקף

תודעתנו... מתגלה בתוכנו ומתוכנו כל תכן ענינה במלוא שלומה וסדור
ישיבתה, בכל שיעור-קומתנו, הפרטית והכללית, במצות הישיבה
הכוללת... הישיבה בארץ ישראל והישיבה של לימוד ושקידה והתגדלות
והתעלות של תורה וקדושתה. ומתוך אשר ד' עוז לעמו יתן, ואין עוז אלא
תורה, ד' יברך את עמו ונחלתו בשלום, ותלמידי חכמים מרכים ובונים
שלום בעולם, ולעולם כולו ולעולמו של ישראל, ובכל תקפו של קידוש
השם הגדול בתוכנו, ומתוכנו על כל אפסי ארץ.

(שם קטה)